

УДК: 373.542

Л. В. Годунко,

викладач англійської мови, Сарненський педагогічний коледж РДГУ, м. Сарни

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ВСІХ ЕТАПАХ ШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті проаналізовано організаційні та змістові аспекти навчання іноземних мов у Чеській Республіці та визначено сучасні досягнення у формуванні змісту іноземної освіти. Вказано на особливостях безперервного навчання іноземних мов у початковій та середній школах та розподілі навчальних годин для вивчення першої та другої іноземних мов. Розглянуто особливості вивчення іноземних мов в університетах. Обґрунтовано впровадження білінгвальної освіти в умовах євроінтеграції та мобільності. Акцентовано на зниженні домінуючої ролі російської мови, збільшенні значимості англійської та інших іноземних мов.

Ключові слова: іноземні мови, іноземна освіта, безперервне навчання, білінгвальна освіта, шкільна освіта, вища освіта.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. На розвиток іноземної освіти у Чеській Республіці суттєво вплинули процеси глобалізації освіти та європейської інтеграції. У сучасних умовах чітко сформувалася тенденція сприяння вивченню іноземних мов. Ставши в 1999 році членом Ради Європи, Чехія бере участь у багатьох міжнародних мовних проєктах європейських країн та зробила значний внесок в освітню та професійну мобільність нової Європи. Для мовної політики цієї країни пріоритетним стало дотримання принципу «рідна мова плюс дві іноземні», прийнятим у 2002 році на Барселонському саміті Ради Європи, що передбачає вивчення, щонайменше, двох іноземних мов з раннього віку і впливає на діяльність закладів шкільної, університетської та професійно-технічної освіти країн-членів Європейського Союзу. Географічна та ментальна близькість Чехії та накопичені цією країною досягнення в питаннях розвитку іноземної освіти дає нам змогу вивчати позитивний чеський досвід у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні вийшла друком низка статей та монографій, які стосуються досліджень сучасних тенденцій розвитку іноземної освіти. Серед українських науковців питання іноземної освіти в країнах-членах Європи досліджують Боднарчук Т.В., Редько В.Г., Тадеєва М.І. [2] та інші. Важливим для нас є науковий доробок О.Савченко, яка розглядає сучасні тенденції стандартизації змісту ранньої шкільної освіти, включаючи іноземну, в країнах ближнього і дальнього зарубіжжя [1]. У монографії М. Тадеєвої визначені стратегії сучасної іноземної освіти в чеських школах [2]. Цінними для нас є результати досліджень стану вивчення мов національних меншин у Чеській Республіці таких дослідників, як: П. Вінсер (P. Winther), Д. Вон (D. Vaughan), С. Свейдарова (S. Svejdarova) та інших. Тенденціям розвитку іноземної освіти присвячені праці таких чеських лінгводидактів, як К. Дворакова (K. Dvorakova) [4], З. Факлова (Z. Faklova) [5], С.Ганусова (S. Hanusova) [7], Д. Коварікова (D. Kovarikova), П. Найвар (P. Najvar) та інших. Однак безпосередньо досвід навчання іноземних мов на всіх етапах шкільної та вищої освіти Чеської Республіки не досліджується.

Метою статті є вивчення стану викладання іноземних мов у різних типах навчальних закладів Чеської Республіки, а також визначення специфічних особливостей навчання іноземних мов з метою впровадження позитивного досвіду в іноземну освіту України.

Виклад основного матеріалу. У Чеській Республіці вивчення іноземних мов займає важливе місце у запровадженні усіх освітніх програм. Іноземні мови вивчаються у дошкільних закладах, початкових та середніх школах, а також у вищих навчальних закладах.

Сучасні зміни в системі шкільної іноземної освіти в Чехії відбуваються в контексті Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. У 1999 році Міністерством освіти Чехії було запропоновано два важливі документи для загального обговорення. Обидва з них спрямовані на реформування системи освіти в цій галузі і включають:

концепцію навчання і розвиток освітньої системи в Чеській Республіці. Цей документ передбачає важливість співпраці країни з Європейським співтовариством, особливо в програмах, що організовує Рада Європи: Socrates, Leonardo, Youth for Europe, Tempus;

серію спільних документів з Радою Європи щодо реформування системи шкільного навчання. Ці документи включають аналіз сучасної освіти в Чехії, а також принципи та пріоритетні напрями майбутньої освітньої політики країни в рамках Європейського Союзу. Одним із важливих завдань є модернізація шкільної іноземної освіти [3, с.279].

У дошкільній освіті вивчення іноземних мов не є обов'язковим. З ініціативи батьків кілька десятків дошкільних навчальних закладів організували "навчання" іноземних мов. Так як ці школи (materske skoly) знаходяться в межах юрисдикції місцевих органів влади, які є відповідальними за їхнє функціонування, то немає доступної інформації про якість навчання іноземних мов у дошкільних

закладах. Відповідними органами освіти не було розроблено жодних конкретних критеріїв для організації процесу навчання іноземних мов. Дані школи або реагували на побажання і вимоги батьків, або у зв'язку зі скороченням кількості дітей, спричиненим несприятливою демографічною тенденцією, вони хотіли привернути увагу дітей до вивчення іноземних мов. Навчальна діяльність дітей на заняттях більше схожа на мовну гру, а не формальне навчання. Перед педагогами ставилося першочергове завдання привернути увагу дітей до вивчення іноземної мови в майбутньому. У дошкільних закладах немає фіксованого графіка часу, усе, в тому числі майбутнє даного експерименту, залежить від зацікавленості батьків. У переважній більшості випадків батьки платять за навчання своїх дітей.

У початкових школах вивчення першої обов'язкової іноземної мови починається в основному дітьми у віці дев'яти років (четвертий клас основної школи). Залежно від ресурсів, наявних у відповідній школі, включаючи кваліфікованих вчителів і фінансування, вивчення іноземних мов дітьми може починатися з восьми років. Вивчення першої іноземної мови школярами триває до кінця середньої освіти (учні віком 17-19 років). Іноземна мова на факультативній основі входить в обов'язковий варіант навчального плану протягом останніх трьох років основної школи і триває до 17-19 років (старші класи середньої школи). У рамках однієї із трьох затверджених освітніх програм "Народні Школи" ("Narodni skola") можна почати вивчати іноземну мову навіть із першого класу (одна-дві години), у другому класі (три-п'ять годин) і в третьому класі (дві-чотири години). Можна збільшити кількість навчальних годин з четвертого по дев'ятий клас на одну-три години в тиждень залежно від рішень, ухвалених окремими школами для навчання обдарованих дітей з ініціативи батьків [5, с.86].

Варто зазначити, що у Чеській Республіці функціонують початкові школи з поглибленим вивченням іноземних мов. Дані навчальні заклади пропонують якісну іншомовну освіту близько 5% населення щорічно. Обидві іноземні мови мають статус обов'язкових шкільних предметів. Школа не потребує схвалення з боку Міністерства освіти, щоб мати можливість відкрити класи з поглибленим вивченням іноземної мови. Керівництво школи в письмовій формі повідомляє про те, що школа відповідає вимогам і на підставі цього повідомлення вона включається до списку шкіл із поглибленим навчанням іноземної мови. Учнів зараховують на навчання за результатами вступних випробувань, встановлених даною школою.

У середніх школах учні продовжують вивчати першу іноземну мову. Як правило, друга іноземна мова, як обов'язковий предмет, вводиться для всіх учнів старших класів середньої школи у віці 15-19 років. У деяких школах вона може бути введена раніше (у віці одинадцяти років) залежно від типу школи і її фінансування. Виділяють три типи середніх шкіл – гімназій (gymnazia) в Чеській Республіці: 1) восьмирічна гімназія (учнів зараховують на навчання після п'ятого класу); 2) шестирічна гімназія (учні вступають після сьомого класу); 3) чотирирічна гімназія (учнів зараховують на навчання після дев'ятого класу). Школярі можуть вибрати в якості факультативного або необов'язково предмету розмовну іноземну мову з тижневим навантаженням дві години.

Учні молодших класів восьмирічної гімназії навчаються за тими ж освітніми програмами, як і учні початкових шкіл (zakladni skola). Учнів приймають до гімназії (Gymnázium) за результатами вступних іспитів, встановлених школою. Як правило, учні володіють більш поглибленими знаннями з іноземних мов, що дозволяє вчителям досягати значних успіхів швидше, вивчати розмовні теми більш детально, використовувати додаткові навчальні матеріали і т.д. У шестирічних гімназіях учні можуть навчатися в класах, де обрані предмети викладаються іноземною мовою (двомовні класи): чесько-англійські, чесько-французькі, чесько-італійські, чесько-німецькі і чесько-іспанські. Батьки не платять за обов'язкове вивчення іноземної мови в школах. Вони платять лише за мовні курси, організовані державною мовною школою, якщо їхні діти відвідують їх.

Міністерство освіти прийняло рішення про список іноземних мов, запропонованих в Національній навчальній програмі (Загальна шкільна реформа № 12 035 / 97-20, Реформа основної школи № 25 018 / 98-22, Реформа національної школи № 15724 / 97-20, Розклад для восьмирічної гімназії № 20594 / 99-2, Розклад для чотирирічної гімназії № 20595/99 22). Викладання інших мов можливе за запитом (якщо виконуються певні критерії: достатні кваліфікації вчителів, розроблений відповідний навчальний план). Директор школи приймає рішення про кількість мов, яка базується відповідно на прохання батьків. Мови, що офіційно пропонуються учням в початкових і середніх школах для вивчення, англійська і німецька, рекомендуються, можливим є викладання французької, іспанської, італійської та російської [6, с.13].

Слід зазначити, що через малу кількість висококваліфікованих вчителів і недостатню кількість зацікавлених дітей зменшено кількість тих іноземних мов, з яких може обрати кожен окремий учень. Міністерство освіти є єдиним органом, що приймає рішення щодо фінансування і може організувати навчання менш розмовних мов, навіть, якщо кількість охочих учнів є дуже низькою. Основні школи можуть, якщо у них є достатня кількість кваліфікованих вчителів, створювати класи з поглибленим вивченням мови. У таких класах учні вивчають дві обов'язкові мови. У цьому випадку легше організувати навчання менш популярних іноземних мов, наприклад, французької або іспанської. Крім

регулярних занять в основних школах, діти у великих містах можуть відвідувати мовні курси, що організуються державною мовною школою, де вони вибирають мови відповідно до своїх потреб. Як правило, Навчальна програма рекомендує вивчати англійську або німецьку мову на початковому рівні. Це пояснюється тим, що у початковій школі буде достатня кількість учнів, зацікавлених у вивченні даних мов. У школі працюють кваліфіковані вчителі. Також учні будуть продовжувати вивчати дані мови на наступному етапі – в старших класах середньої школи. Не існує ніяких формальних критеріїв, на яких засновані ці пріоритети. Після політичних змін, що відбулися в 1989 році, школи запропонували вивчати до 5 іноземних мов. У даний час близько 98% учнів обирають англійську або німецьку мову. Такий вибір відображає соціологічне становище цих мов у суспільстві і пов'язаний з найвищими професійними очікуваннями. Для середніх і старших класів не існує будь-яких конкретних пріоритетів, що стосуються вибору іноземних мов. Компетентні органи освіти зробили значні інвестиції у підготовку майбутніх вчителів іноземної мови. Розробляються інші положення, що спрямовані на покращення діапазону вибору іноземних мов серед учнів. Крім поглибленого вивчення мови, створюються двомовні (білінгвальні) класи, багаторічні елітні гімназії (*gymnasium*), а також ведеться робота по заохоченню обміну досвідом навчання іноземних мов між школами [5, с.83].

У початковій та середній школі перша іноземна мова вивчається із тижневим навантаженням три години тривалістю 45 хвилин. Другу іноземну мову починають вивчати учні віком від 13 років з тижневим навантаженням три години на тиждень тривалістю 45 хвилин. Учні старших класів віком від 16 років вивчають першу і другу іноземні мови з тижневим навантаженням три години тривалістю 45 хвилин. Іноземну мову як факультативний предмет вивчають учні віком від 13 років у середній школі з тижневим навантаженням дві години тривалістю 45 хвилин. Щодо рекомендованого розподілу усього річного навчального часу у порівнянні з іншими навчальними предметами (рідною мовою та математикою), то на вивчення іноземної мови дітьми віком 10 років відводиться 12% навчального часу, 20% на математику та 28% на вивчення рідної мови. Для дітей віком 13 років розподіл навчального часу є гнучким, тому не можливо розрахувати чіткий відсоток. Для школярів віком від 16 років на вивчення обов'язкової іноземної мови відводиться 19% навчального часу. Додаткові чотири години можуть відводитися на викладання іноземної мови на факультативній основі (викладання не більше двох додаткових необов'язкових мов). Час, відведений на вивчення математики, становить 10%, і рідної мови також 10% від навчального часу упродовж року [6, с.14].

Міністерство освіти офіційно приймає рішення щодо кількості учнів у класі для вивчення іноземних мов. Обов'язкова максимальна кількість учнів становить 24 учні. Якщо кількість учнів у класі перевищує 24, то клас ділиться на дві групи (12-13 учнів у кожній групі). Середня кількість учнів у класі становить 15-20. Якщо у класі навчається менше, ніж 18 учнів, то він не ділиться на дві групи. Якщо кількість учнів у класі становить більше, ніж 18, то директор школи може прийняти рішення про поділ класу на дві групи залежно від бюджету школи. Якщо клас ділиться на підгрупи, то держава не надає додаткових коштів, але дозволяє директору школи перерозподілити навчальні години з інших розділів шкільного бюджету.

Варто зауважити, що у Чеській Республіці запроваджуються спеціальні ініціативи органами освіти в контексті шкільної іншомовної освіти учнів. Запровадження двомовної освіти у старших класах середньої школи є прикладом однієї з таких ініціатив. За статистичними даними Eurýdice близько 16 середніх загальноосвітніх шкіл (*gymnazia*) з двомовної освіти були створені з 1991 року. У двомовних школах навчалася близько 3134 учнів у 1999-2000 навчальному році. Учні вивчають такі іноземні мови: німецьку, англійську, французьку, іспанську та італійську. Школярів зараховують на навчання до двомовних шкіл за результатами вступних іспитів із чеської мови, математики та іноземної мови [6, с.14].

Обміни між школами відіграють важливу роль у формуванні мовної підготовки учнів. Міністерство освіти не забезпечує фінансування для заохочення цієї діяльності, але створило правову основу, яка дозволяє школам організувати обміни між класами. Поїздки є однією з таких форм діяльності. Вони можуть тривати до п'яти днів. Подальші освітні візити можуть бути засновані на довготривалій співпраці між школами на основі угоди або спільного освітнього проекту. Більшість обмінів відбувається між Німеччиною та Австрією, Францією, Нідерландами, Данією, Великобританією, Італією і країнами Скандинавії. Обміни в основному відбуваються між учнями середніх та, особливо, старших класів середньої школи. Найбільш часто відбуваються обміни для вивчення англійської, німецької та, в меншій мірі, французької мови.

Через автономію вищих навчальних закладів, надану Законом про вищу освіту (1990 р.), становище у сфері вищої освіти полягає в наступному. Деякі університети вимагають від вступників скласти мовний тест з однієї або двох іноземних мов як частина вступних іспитів. Деякі університети продовжують організувати викладання іноземних мов і після вивчення навчального предмету проводять іспити. Деякі вузи пропонують студентам відвідувати мовні курси, після закінчення яких студенти складають іспити. Деякі університети організують викладання іноземних мов як подальше навчання іноземної

мови після середньої школи. Дані вузи зосереджуються на вивченні іноземних мов за професійним спрямуванням. Загальна картина вивчення іноземних мов в університетах досить різноманітна.

Студенти медичних університетів (наприклад, в Карловому університеті Праги, медичний факультет) зобов'язані вивчати латину на додаток до обов'язкової іноземної мови (англійської або німецької і т.д.). Крім того, вони рекомендують своїм студентам продовжувати вивчати ту мову, з якої вони досягли найкращих успіхів у старших класах середньої школи. В іншому випадку університет не обмежує діапазон вивчення мов. Рівень знань іноземних мов береться до уваги при оцінюванні студента. Успішно складені мовні іспити є необхідними для студентів при подальшому навчанні.

В економічних вузах іноземні мови включені до навчальних програм як обов'язкові навчальні предмети (студенти повинні оволодіти поглибленими знаннями, складаючи іспит) і факультативні заняття (базові знання, студенти складають лише заліки). Наприклад, студенти в Університеті економіки в Празі зобов'язані вивчати дві іноземні мови. Для вивчення пропонуються такі іноземні мови: англійська, німецька, російська, португальська, італійська, іспанська, французька, шведська, китайська та арабська. Не розроблено спільних методичних рекомендацій і зобов'язань щодо викладання будь-якої конкретної мови.

У технічних вузах іноземні мови вивчаються як обов'язкові навчальні предмети, так і на факультативній основі, що передбачено навчальним планом. Наприклад, у Чеському технічному університеті у Празі на факультеті архітектури студенти зобов'язані вивчати одну іноземну мову. Рекомендується вивчати ту іноземну мову, з якої студент отримав поглиблений рівень у старших класах середньої школи. Студенти можуть вибрати одну з таких іноземних мов: англійської, німецької та французької.

В усіх університетах зосереджується увага на вивченні студентами чотирьох видів мовленнєвої діяльності: читанні, письмі, говорінні та аудіюванні при навчанні лексики, пов'язаної із майбутньою професією. Від дипломованих спеціалістів вимагається тільки базовий рівень володіння мовою повсякденного спілкування. Відео, аудіокасети, газетні статті, доповіді та професійні документи, а також інтернет-ресурси використовуються як навчальні матеріали. Середня кількість студентів у групі становить 15-17 осіб [6, с.15].

Висновки. Аналіз стану викладання іноземних мов у різних типах навчальних закладів у Чеській Республіці дозволяє визначити такі основні досягнення у сфері іншомовної освіти:

- вивчення іноземних мов у всіх типах навчальних закладів;
- найпоширенішими мовами для вивчення є англійська та німецька, за ними слідує французька, іспанська, італійська та російська;
- вивчення іноземних мов у дошкільних закладах не є обов'язковим, а лише за бажанням батьків;
- обов'язкове вивчення першої іноземної мови дітьми віком від десяти років, але з'являється все більше шкіл із вивченням іноземної мови з першого класу;
- функціонування початкових шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов;
- вивчення обов'язкової другої іноземної мови дітьми віком від 13 років із навантаженням три години на тиждень;
- запровадження двомовної освіти у старших класах середньої школи;
- функціонування трьох типів середніх шкіл – гімназій у Чеській Республіці;
- дотримання принципу «рідна мова плюс дві іноземні» у здійсненні ефективної мовної політики Чехії;
- створення мовних курсів вивчення іноземних мов у великих містах державними мовними школами;
- запровадження спеціальних ініціатив відповідними органами освіти в контексті шкільної іншомовної освіти учнів, а саме організація двомовної освіти та обміни між школами із європейськими країнами;
- безперервність у навчанні іноземних мов упродовж навчання з початкової школи аж до закладів вищої освіти;

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти . – 2-ге вид. – К.: Грамота, 2013 – 504 с. – С.411-455.
2. Тадеєва М. І. Розвиток сучасної шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи: монографія М. І. Тадеєва. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2010. – С. 313-322.
3. Тадеєва М. І. Розвиток шкільної іншомовної освіти в Чеській республіці / М. Тадеєва // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 2. – С. 272-281.
4. Dvorakova K. Early Foreign Language Teaching in the Czech Republic: Existing Problems and Future Challenges / K. Dvorakova // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P. 61-70.
5. Faklova Z. Baseline Study on FLT to Young Learners in the Czech Republic / Z. Faklova // An Early Start: Young Learners and Modern Languages in Europe and Beyond. – 2008. – P.79-92.
6. Foreign Language Teaching in Schools in Europe. Situation in Czech Republic / Report drafted by Eurydice Unit. – Praha: Institute for Information on Education. – 2001. – P. 2-24.

7. Hanusova S. Early Foreign language Instruction in the Czech Republic in the Light of Empirical Research / S. Hanusova, P. Najvar // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P.77-82.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Savchenko O. Ya. Dydaktyka pochatkovoї osvity . – 2-he vyd. – K.: Hramota, 2013 – 504 s. – S.411-455.
2. Tadeieva M. I. Rozvytok suchasnoi shkilnoi inshomovnoi osvity v krainakh-chlenakh Rady Yevropy: monohrafiia M. I. Tadeieva. Ternopil: Navchalna knyha: Bohdan, 2010. – S. 313-322.
3. Tadeieva M. I. Rozvytok shkilnoi inshomovnoi osvity v Cheskii respublitsi / M. Tadeieva // Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. – 2012. – Ch. 2. – S. 272-281.
4. Dvorakova K. Early Foreign Language Teaching in the Czech Republic: Existing Problems and Future Challenges / K. Dvorakova // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P. 61-70.
5. Faklova Z. Baseline Study on FLT to Young Learners in the Czech Republic / Z. Faklova // An Early Start: Young Learners and Modern Languages in Europe and Beyond. – 2008. – P.79-92.
6. Foreign Language Teaching in Schools in Europe. Situation in Czech Republic / Report drafted by Eurydice Unit. – Praha: Institute for Information on Education. – 2001. – P. 2-24.
7. Hanusova S. Early Foreign language Instruction in the Czech Republic in the Light of Empirical Research / S. Hanusova, P. Najvar // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P.77-82

Годунко Л. В. Организация обучения иностранным языкам на всех этапах школьного и высшего образования в Чешской республике

В статье проанализированы организационные и содержательные аспекты обучения иностранным языкам в Чешской Республике и определены современные достижения в формировании содержания иноязычного образования. Указано на особенностях непрерывного обучения иностранным языкам в начальной и средней школах и распределении учебных часов для изучения первого и второго иностранного языка. Рассмотрены особенности изучения иностранных языков в университетах.

Обоснованно внедрения билингвальной образования в условиях евроинтеграции и мобильности. Акцентировано на снижении доминирующей роли русского языка и увеличении значимости английского и других иностранных языков.

Ключевые слова: *иностраные языки, иноязычное образование, непрерывное обучение, билингвальное образование, школьное образование, высшее образование.*

Hodunko Liudmyla. Organization Of Foreign Languages Teaching At All Stages Of School And Higher Education In The Czech Republic

The article analyzes the organizational and contents aspects of learning foreign languages in the Czech Republic and defines the modern achievements in shaping the contents of foreign language education. It was specified on the features of the lifelong learning of foreign languages in primary and secondary schools and the distribution of teaching hours to examine the first and second foreign languages. The features of learning foreign languages at universities were taken into consideration. It was justified the introduction of bilingual education in European integration and mobility. The attention was paid on reducing the dominant role of the Russian language and the increasing importance of English and other foreign languages.

Key words: *foreign language, foreign language education, lifelong learning, bilingual education, school education, higher education.*